

UPPGIFTER FÖR CIRKULÄRDATABASEN

Cirkulärnr: 21:37
Diariernr: 21/00976
Handläggare: Mia Hemmestad
Ämnesord: Barnets rättigheter, Barn och unga
Avdelning: Avdelningen för juridik
Datum: 2021-12-02
Mottagare: Juridik (kommun)
Individ- och familjeomsorg (förvaltning och nämnd)
Rubrik: Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister
Ersätter:
Bilagor: SFS 2021:528

Sammanfattning

Den 1 juli 2021 har nya bestämmelser trätt i kraft i föräldrabalken, FB, som syftar till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadstvister. Lagändringarna bygger på prop. 2020/21:150 samt betänkande 2020/21:CU17. I detta cirkulär redovisas vad de ändrade och nya reglerna innebär utifrån vad som framkommer i de nu nämnda förarbetena. Lagen (2021:530) om informationssamtal och de följdändringar i annan författning med anledning av nyssnämnd lag som träder ikraft den 1 januari 2022 berörs inte i cirkuläret.

Lagändringarna innebär i korthet

- att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende eller umgänge,
- att barnets rätt att komma till tals och få information förstärks,
- att socialnämnden får höra barnet utan samtycke av vårdnadshavare,
- en möjlighet att utse en tillfällig vårdnadshavare för barn i vissa fall,
- en utvidgad uppgiftsskyldighet från en socialnämnd till en annan sådan nämnd,
- en lagstadgad tidsgräns på fyra månader för att slutföra utredningar, samt
- regler om behörig kommun i vissa fall samt forumregler när barn och/eller föräldrar har skyddade personuppgifter.

SLUT UPPGIFTER FÖR CIRKULÄRDATABASEN

CIRKULÄR 21:37

Avdelningen för juridik
Mia Hemmestad

Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister

Den 1 juli 2021 har nya bestämmelser trätt i kraft i föräldrabalken, FB, som syftar till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadstvister. Lagändringarna bygger på prop. 2020/21:150 samt betänkande 2020/21:CU17. I detta cirkulär redovisas vad de ändrade och nya reglerna innebär utifrån vad som framkommer i de nu nämnda förarbetena. Lagen (2021:530) om informationssamtal och de följdändringar i annan författning med anledning av nyssnämnd lag som träder ikraft den 1 januari 2022 berörs inte i cirkuläret.

Barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor som rör barnet

I 6 kap. 2 a § FB, som rör barnets bästa, anges att barnets bästa ska vara avgörande för alla *frågor* om vårdnad, boende och umgänge. Barnets bästa ska således, utöver att vara avgörande för alla beslut, även vara avgörande i situationer där något egentligt beslut inte fattas. Även om ett beslut ofta är det mest väsentliga för ett barn kan olika förfarandefrågor vara av betydelse. Som exempel nämns i propositionen socialnämndens arbete med upplysningar och utredningar. Bestämmelsen om barnets bästa kan även påverka hur ett samtal med barn genomförs.

Barns rätt till information och att komma till tals

Bestämmelsen i 6 kap. 2 b § FB syftar till att stärka barns rätt till delaktighet. Enligt bestämmelsens första stycke ska barnet få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Barnets åsikter ska, enligt andra stycket, tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Barnet kan ge uttryck för sina åsikter direkt eller genom en företrädare och gäller i alla förfaranden som regleras i 6 kap. FB. Att barnets åsikter ska beaktas vid verkställighet av domar, beslut eller avtal om vårdnad, boende eller umgänge följer av 21 kap. 1 § FB. Genom att använda begreppet *åsikter* markeras att det inte handlar om att barnet

måste ta ställning till specifika frågor. Barnets åsikter ska beaktas även om barnet inte kan ge uttryck för en tydlig vilja.

Det går inte att ange någon särskild ålder för när ett barn bör ges information och möjlighet att framföra sina åsikter, utan det får bedömas från fall till fall. Utgångspunkten är, enligt regeringen, att barn kan bilda åsikter även om de inte kan uttrycka dessa verbalt. Barnets rätt att komma till tals är en rättighet, men ingen skyldighet. Barnet ska ges förutsättningar att vara delaktigt och barnet ska skyddas i sitt deltagande, inte skyddas genom att hindras från delaktighet. Den som hämtar in barnets åsikter måste uppträda med varsamhet och ska inte försöka pressa barnet på synpunkter. Om barnet, exempelvis på grund av låg ålder, inte har förmåga att uttrycka sina åsikter får åsikterna så långt det är möjligt inhämtas på annat sätt, exempelvis genom samtal med personer i barnets omgivning som känner barnet väl. Samma sak kan behövas om ett barn inte vill framföra åsikter.

För att ett barn ska komma till tals behöver barnet ha fått den information som behövs för att kunna sätta sig in i frågan och överblicka konsekvenserna. I propositionen anförs att information ofta kan lämnas av socialnämnden i ett samtal med barnet, men i praktiken kommer även barnets föräldrar att fylla en viktig funktion som förmedlare av information till barnet, exempelvis när domstolen avgör ett mål. Barnet ska få sådan information som är anpassad till barnets ålder och mognad samt av betydelse för barnet. Informationen ska inte begränsas till faktauppgifter utan även beskriva hur uppgifter som barnet lämnar kommer att användas och vilken betydelse åsikterna kan få. Barnet bör få information om socialnämndens roll och varför samtal med barnet hålls. Om det pågår en domstolsprocess behöver barnet få information om det och vad processen kan komma att innebära samt därefter vad domstolen kommit fram till.

Domstolen har ett övergripande ansvar för att säkerställa att barnets rätt till delaktighet är uppfyllt. I första hand är det dock den som genomför en utredning eller som ska lämna upplysningar till domstolen som behöver se till att barnets rätt till delaktighet tillgodoses. När socialnämnden genomför en utredning eller ska lämna upplysningar i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge är det viktigt att nämnden dokumenterar vilken information som lämnas, vad barnet ger uttryck för och hur barnet i övrigt ges möjlighet att delta. Om barnet inte vill framföra några åsikter bör det också dokumenteras.

Tala med barn utan vårdnadshavarens samtycke

Socialnämnden får, enligt 6 kap. 20 a § FB, i ett förfarande om vårdnad, boende eller umgänge enligt 6 kap. FB höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Bestämmelsen innebär att socialnämnden inte behöver vårdnadshavarens samtycke för att tala med barnet när nämnden exempelvis

ska lämna s.k. snabbupplysningar. Vårdnadshavarna bör dock informeras om att samtal ska hållas innan samtalet sker.

Inför ett samtal med barn ska socialnämnden eftersträva att få vårdnadshavarens godkännande till samtalet. Ett samtal mot vårdnadshavarens vilja ska föregås av noggranna överväganden. Om vårdnadshavaren motsätter sig bör den som ska hålla samtalet vara lyhörd för de skäl som vårdnadshavaren anger, eftersom det finns fall då det är bäst för barnet att ett samtal inte hålls.

Det kan vara svårt att praktiskt genomföra ett samtal med barnet om båda vårdnadshavarna motsätter sig detta. Regeringen anför att det förmodligen är sällan som båda vårdnadshavarna motsätter sig att samtal hålls med barnet och att samtalet kan komma till stånd genom samarbete med den vårdnadshavare som samtycker till samtalet.

Har barnet uppnått en sådan ålder och mognad att denne själv bestämmer över sin medverkan är det barnet som råder över frågan om huruvida samtal ska hållas och vårdnadshavarens samtycke behöver inte inhämtas. Barnets samtycke till att samtal hålls är då en nödvändig och tillräcklig förutsättning.

Samtal med barn vid utredningar samt snabbupplysningar

Enligt 6 kap. 19 § FB ska den som utför en utredning i fråga om vårdnad, boende eller umgänge, om det inte är olämpligt, höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten samt lämna förslag till beslut. Samtal med barnet ska således som regel hållas och det är enligt propositionen inte tillräckligt att försöka klarlägga barnets åsikter genom samtal med andra personer. Det krävs inte att barnet ger uttryck för en konkret vilja. Barnet kanske inte vill ta ställning mellan sina föräldrar, men kan på annat sätt ge uttryck för vem av föräldrarna som barnet vill bo hos, exempelvis genom att berätta om relationen till syskon och vänner eller vilken skola som barnet vill gå i.

Enligt 6 kap. 20 § andra stycket FB ska socialnämnden, innan den lämnar så kallade snabbupplysningar, höra barnet om det inte är olämpligt. Barnet och föräldrarna ska sålunda som utgångspunkt ges möjlighet att uttrycka sina åsikter i ett samtal med en företrädare för socialnämnden. Lämplighetsbedömningen gäller frågan om det i ett enskilt fall kan vara olämpligt att genomföra ett samtal, inte om barnet ska ges möjlighet att framföra sina åsikter (jfr 6 kap. 2 b § FB). Socialnämnden ska göra rimliga ansträngningar för att kunna höra barnet och föräldrarna, om det inte redan från början står klart att det är olämpligt. Med hänsyn till att socialnämnden ofta har kort tid på sig att lämna snabbupplysningar kan det i vissa fall vara praktiskt omöjligt att höra barnet eller en förälder. I dessa fall är det viktigt att socialnämnden redovisar vilka ansträngningar eller överväganden som gjorts för domstolen.

Samtal med barn inom ramen för 6 kap. 19 och 20 §§ FB bör i första hand ske i samförstånd med vårdnadshavarna. Socialnämnden har dock, som anförs ovan, en möjlighet att höra barn utan vårdnadshavarens samtycke (6 kap. 20 a § FB).

Tillfällig vårdnadshavare

En tillfällig ordning främst vid allvarligt våld i familjen

Enligt 6 kap. 10 d § FB får rätten, om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett barn men det saknas en lämplig person att förordna för det ändamålet, flytta över vårdnaden till en tillfällig vårdnadshavare. En ytterligare förutsättning är att det finns särskilda skäl. Bestämmelserna om tillfällig vårdnadshavare syftar till att möjliggöra en snabb och tillfällig vårdnadsöverflytt i vissa fall.

Regeringen anför i propositionen att möjligheten att utse en tillfällig vårdnadshavare främst är avsedd att användas i situationen när det har förekommit dödligt eller annars mycket allvarligt våld inom familjen, men att en tillämpning i andra situationer inte är utesluten. SKR kan konstatera att författningstexten inte innehåller något krav på allvarligt våld eller att våld i familjen förekommit, men att förarbetsuttalanden avseende när en tillfällig vårdnadshavare ska utses återkommande hänvisar till situationen när en förälder allvarligt skadat eller dödat en annan förälder.

SKR har uppmärksammat på att det förekommer att utländska barn i vissa fall kan komma att stå utan ställföreträdare i Sverige, exempelvis barn utan vårdnadshavare som reser in i Sverige med ett permanent uppehållstillstånd med stöd av 5 kap. 2 § utlänningslagen (kvotflyktingar). I dessa fall finns det ofta behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare eftersom barnet, som har hemvist i Sverige, står utan ställföreträdare. Huruvida en tillfällig vårdnadshavare kan aktualiseras i dessa fall, som inte rör våld i familjen, får klargöras i rättstillämpningen.

Behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare

Regeringen anför i propositionen att det så gott som alltid förutsätts finnas ett behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare när en vårdnadshavare uppsåtligt har dödat eller så allvarligt skadat den andra föräldern att denne inte kan ta hand om barnet (se även 6 kap. 7 § FB). Om föräldern som blivit utsatt för våld är i stånd att ta hand om barnet finns det dock normalt inte behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare, eftersom vårdnaden kan flyttas över till denne.

Några andra situationer när det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare tas inte upp i propositionen. Behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare kan dock finnas om en vårdnadshavare exempelvis är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden eller avlider av andra orsaker än våld (se 6 kap. 8 a §

och 9 § FB). Även andra situationer än de som inbegriper allvarligt våld i familjen kan således medföra behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Det saknas en lämplig person

För att kunna utse en tillfällig vårdnadshavare ska det saknas en lämplig person som kan förordnas som särskilt förordnad vårdnadshavare. Om det finns en lämplig person att förordna torde barnets behov av en vårdnadshavare, enligt regeringen, kunna tillgodoses genom att socialnämnden väcker talan om en särskilt förordnad vårdnadshavare och begär att domstolen fattar ett interimistiskt beslut, det vill säga ett tillfälligt beslut i väntan på det slutliga beslutet, om att utse en person till särskilt förordnad vårdnadshavare (6 kap. 20 § FB). En tillfällig vårdnadshavare kan, enligt regeringen, vara nödvändig både i situationer när det saknas någon i barnets närhet som är villig och lämplig att åta sig uppdraget att vara vårdnadshavare för barnet och när det i och för sig finns en sådan person men det ännu inte går att ta ställning till om barnet kan och bör acceptera denna person.

Regeringen anför att rekvisitet att det saknas en lämplig person att förordna inte ska tolkas för snävt. Socialnämnden bör ges rimlig tid att överväga tillgängliga alternativ innan ställning tas till behovet av en tillfällig vårdnadshavare. Att hitta en person som är villig att ta åta sig uppdraget som särskilt förordnad vårdnadshavare och bedöma personens lämplighet måste få ta viss tid.

Det ska finnas särskilda skäl

En tillfällig vårdnadshavare ska inte förordnas i varje situation där en ändring i vårdnaden aktualiseras och regleringen innehåller därför ett krav på särskilda skäl. Bedömningen får utgå ifrån de faktiska omständigheterna i det enskilda fallet och vad som rimligen kan förutsägas om utvecklingen under den närmaste tiden. Det kan, enligt propositionen, handla om att det finns brådskande beslut som behöver fattas för barnets räkning som annars inte kan komma till stånd. Särskilda skäl kan även föreligga när det framstår som närmast stötande eller kränkande för barnet att låta föräldern kvarstå som vårdnadshavare.

Regeringen anför att situationen så gott som alltid får anses vara sådan att det finns behov av att skyndsamt förordna en vårdnadshavare särskilt för barnet om en förälder dödsdöms och den andra föräldern är frihetsberövad för brottet. Detsamma gäller om en förälder skadats så pass allvarligt att han eller hon inte inom överskådlig tid kan fungera i rollen som vårdnadshavare till exempel på grund av medvetlöshet eller andra mycket allvarliga skador. Det finns inget krav på en lagakraftvunnen dom i brottmålet eller att den gärning som vårdnadshavaren misstänks för har erkänts. Vilken utredning som krävs får avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och med beaktande av barnets bästa. Ett visst mått av osäkerhet måste accepteras och

bedömningsunderlaget kommer ofta att vara mer begränsat när en tillfällig vårdnadshavare ska utses jämfört med vad som gäller för en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Om ett barn vårdas enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, har socialnämnden, enligt 11 § fjärde stycket LVU, övertagit vårdnadshavarens bestämmanderätt i den utsträckning det behövs för att genomföra vården enligt LVU. Det finns således en aktör, det vill säga socialnämnden, som kan besluta i vissa frågor av brådskande karaktär för barnets räkning. Vilket betydelse vård enligt LVU får för frågan om det finns behov av och förutsättningar för att utse en tillfällig vårdnadshavare får ytterst avgöras i rättstillämpningen. Att ett barn vårdas enligt LVU är dock inget hinder för att förordna en tillfällig vårdnadshavare. Det faktiska behovet av en sådan ställföreträdare bör vara avgörande.

Tillfällig vårdnadshavare eller särskilt förordnad vårdnadshavare?

Socialnämnden kan behöva överväga om det finns skäl att, i stället för att föra talan om en tillfällig vårdnadshavare, väcka talan om en särskilt förordnad vårdnadshavare och framställa ett interimistiskt yrkande om att förordna en viss person till sådan vårdnadshavare.

Enligt uttalanden i propositionen bör socialnämnden överväga att väcka talan om en särskilt förordnad vårdnadshavare i de fall förutsättningarna för en tillfällig vårdnadshavare förvisso kan antas vara uppfyllda, men socialnämnden bedömer att det finns möjlighet att väcka talan om att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare inom en till två månader. Det går inte att uttömmande ange i vilka fall socialnämnden bör väcka talan om en tillfällig respektive en särskilt förordnad vårdnadshavare, utan situationen får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, särskilt barnets behov och vad som bedöms vara det bästa för barnet (6 kap. 2 a § FB).

En fördel med att väcka talan om en särskilt förordnad vårdnadshavare och framställa ett interimistiskt yrkande är att frågan om vårdnadshavare avgörs i ett och samma mål vid domstolen. Det torde ofta vara för barnets bästa att undvika byten av ställföreträdare och att en ny vårdnadshavare utses i en och samma process. Om en tillfällig vårdnadshavare utses krävs det ytterligare en domstolsprocess för att vården ska övertas av en särskilt förordnad vårdnadshavare eller återgå till föräldern. SKR bedömer vidare att det inte finns rättsliga hinder för att utse en person till särskilt förordnad vårdnadshavare genom ett interimistiskt beslut och en annan person till sådan vårdnadshavare genom ett slutligt beslut.

Andra ställföreträdarskap för barn

Barnets behov bör, tillsammans med övriga omständigheter, avgöra vilken ställföreträdare som ska aktualiseras i det enskilda fallet. Socialnämnden kan behöva

samråda med överförmyndaren i kommunen i frågor om andra lämpliga ställföreträdarskap. I det nedanstående följer en kort beskrivning av ett antal olika ställföreträdarskap för barn i olika situationer som kan aktualiseras i stället för, eller vid sidan av, en tillfällig vårdnadshavare.

a) God man enligt 11 kap. 1 § FB

Om en förmyndare på grund av sjukdom eller någon annan orsak, såsom att personen är häktad, avtjänar ett fängelsestraff eller är långvarigt bortrest, inte kan utöva förmynderskapet kan överförmyndaren förordna en god man enligt 11 kap. 1 § FB att i förmyndarens ställe vårda den underåriges angelägenheter. Rätten får göra detsamma om en förmyndare blir skild från utövningen av förmynderskapet. Ett godmanskap enligt 11 kap. 1 § FB är en tillfällig lösning under en begränsad tid. Att den gode mannen vårdar barnets angelägenheter i förmyndarens ställe innebär att den gode mannen ska förvalta barnets tillgångar och företräda barnet i ekonomiska angelägenheter (jfr 12 kap. 1 § FB).

b) God man enligt 11 kap. 2 § FB

Överförmyndaren kan även förordna en god man enligt 11 kap. 2 § FB om barnet och förmyndaren har del i samma dödsbo, om förmyndaren ska företa en rättshandling eller vara part i en rättegång där barnet är part eller har intressen, eller det i andra fall kan föreligga motstridiga intressen mellan vårdnadshavaren eller förmyndaren och den underårige.

c) Särskild förordnad förmyndare enligt 10 kap. 3 § FB

Rätten kan förordna en särskilt förordnad förmyndare enligt 10 kap. 3 § FB om särskilda skäl talar för att förmynderskapet inte ska anförtros den särskilt förordnade vårdnadshavaren eller den tillfälliga vårdnadshavaren.

d) Särskild företrädare för barn

Rätten kan, efter ansökan av åklagare, förordna en särskild företrädare för barn när en förundersökning om brott inletts eller återupptagits samt brottet begåtts mot barnet och en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet. Den särskilda företrädaren ska, istället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och efterföljande rättegång, se 3 § lagen om särskild företrädare för barn.

e) God man för utländska barn som söker uppehållstillstånd

För utländska barn som ankommer till Sverige utan föräldrar kan en god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn förordnas i vissa fall, se 1-2 §§ i lagen.

Detsamma gäller om barnets föräldrar efter ankomsten till Sverige, men innan barnet har fått uppehållstillstånd, upphör att kunna utöva förmynderskapet eller vårdnaden exempelvis på grund av dödsfall eller sjukdom. Den gode mannen ansvarar för barnets personliga och ekonomiska angelägenheter i vårdnadshavarens och förmyndarens ställe.

f) Interimistiskt förmynderskap för utländska barn

Om det finns behov av en ställföreträdare för ett barn som vistas i Sverige och svensk domstol inte är behörig, kan ett interimistiskt förmynderskap anordnas enligt svensk lag med stöd av 4 kap. 3 § lagen (1904:26) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Socialnämnden för talan om tillfällig vårdnadshavare

Det är socialnämnden som för talan om en tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 10 d § tredje stycket FB). Det finns inte några särskilda bestämmelser i föräldrabalken som reglerar vilken socialnämnd som är ansvarig för att väcka talan om en tillfällig vårdnadshavare. Enligt 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen ska nämnden, om den får veta att någon åtgärd behöver vidtas i fråga om bland annat vårdnad för ett barn, göra en framställning eller ansökan om det hos den domstol till vilket ärendet hör. Framställningen eller ansökan görs av socialnämnden i den kommun som enligt 2 a kap. SoL ansvarar för att tillgodose barnets behov av hjälp eller stöd. Vilken socialnämnd som är ansvarig för att väcka talan om en tillfällig vårdnadshavare avgörs således utifrån bestämmelserna om ansvarig kommun i SoL. Socialnämnden kan inte delegera beslutanderätten att väcka talan i dessa fall (jfr 10 kap. 5 § SoL).

En fråga om att utse en tillfällig vårdnadshavare handläggs i samma ordning som tvistemål. Regeringen framhåller i propositionen att domstolens underlag inför ett beslut om tillfällig vårdnadshavare ofta kommer att vara begränsat. Kravet på utredning får anpassas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och vägas mot vikten av en skyndsam prövning. Socialnämnden är part i målet och kan överklaga tingsrättens beslut.

I remissförfarandet har det påtalats att det processuella förfarandet att förordna en tillfällig vårdnadshavare kan medföra att det inte blir ett särskilt snabbt förfarande, såsom exempelvis är fallet när en särskild företrädare för barn utses. Regeringen anser dock att risken för att förfarandet ska ta tid inte ska överdrivas och att ett interimistiskt beslut bör kunna meddelas när svaromål inkommit till tingsrätten eller tiden för svaromål gått ut. Regeringen framhåller också att socialnämnden, till sin ansökan, bör bifoga den utredning som finns tillgänglig, däribland uppgift om vem som nämnden föreslår ska utses samt varför personen bedöms vara lämplig för uppdraget. Därigenom behöver inte tingsrätten inhämta ett så kallat snabbytrande.

Vem ska förordnas som tillfällig vårdnadshavare?

Kraven för att utses till tillfällig vårdnadshavare är att personen på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget. Den som är underårig får inte utses till tillfällig vårdnadshavare. För syskon ska samma person utses om inte särskilda skäl talar emot det (6 kap. 10 d § andra stycket FB).

Av propositionen framgår att en tillfällig vårdnadshavare, utöver relevant kunskap och erfarenhet, ska ha förmåga att sätta sig in i barnets situation och kommunicera med barnet på ett lättförståeligt sätt. Personen måste även kunna hantera svåra och känsliga situationer som kan inbegripa intressekonflikter. Den tillfälliga vårdnadshavaren behöver på ett förtroendegivande sätt och med barnets bästa för ögonen kunna hantera kontakter med anhöriga, eventuellt familjehem, förskola eller skola, anställda hos socialnämnden samt annan vård- och omsorgspersonal.

SKR anser att uppdraget som tillfällig vårdnadshavare har likheter med uppdraget som god man för ensamkommande barn. En person som har erfarenhet av denna typ av uppdrag skulle därför kunna vara lämplig för uppdraget som tillfällig vårdnadshavare. Även en familjehemsförälder skulle kunna vara aktuell som tillfällig vårdnadshavare, vilket även regeringen anför i propositionen. Enligt SKR bör barnets behov vara vägledande för den blivande ställföreträdarens kvalifikationer och vem som bör föreslås för det aktuella uppdraget.

Regeringen anför även i propositionen att det till uppdraget som en tillfällig vårdnadshavare kan bli fråga om en advokat eller en biträdande jurist på advokatbyrå som har erfarenhet av uppdrag som målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn och som har utfört de uppdragen på ett bra sätt. Om en särskild företrädare redan har utsetts för barnet kan det finnas anledning att undersöka om denne är villig att åta sig uppdraget som tillfällig vårdnadshavare.

Den tillfälliga vårdnadshavarens uppdrag

En tillfällig vårdnadshavare har som utgångspunkt samma rättsliga ansvar som en särskilt förordnad vårdnadshavare. Uppdraget har även, enligt SKR:s uppfattning, många likheter med uppdraget som god man för ensamkommande barn. Även om uppdraget är tänkt att vara tillfälligt bedömer regeringen att det i enskilda fall kan komma att bestå under förhållandevis lång tid. Den tillfälliga vårdnadshavaren ska då kunna fatta de beslut som bedöms nödvändiga för barnets bästa. I likhet med andra vårdnadshavare ska den tillfälliga vårdnadshavaren, beroende på barnets ålder och mognad, ta hänsyn till barnets åsikter. En tillfällig vårdnadshavare har till exempel befogenheter och skyldigheter i fråga om att bekräfta och föra talan om fastställande av faderskap, tillgodose barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor med och annan närstående samt lämna samtycke till adoption.

I uppdraget som tillfällig vårdnadshavare ingår inte att tillgodose den faktiska vården om barnet (6 kap. 10 d § FB). Uppdraget medför således inte att barnet ska vara bosatt hos den tillfälliga vårdnadshavaren. Att en tillfällig vårdnadshavare utses innebär inte att en familjehemsplacering upphör, men socialnämnden behöver ompröva ett beslut om vård utanför hemmet. Om barnet vårdas enligt LVU kommer socialnämnden att behöva överväga om behövlig vård i stället kan ges på frivillig väg med samtycke från den tillfälliga vårdnadshavaren. Det finns inget rättsligt hinder för att den tillfälliga vårdnadshavaren ges ansvar även för den faktiska vården, men ett sådant uppdrag ska utredas och beslutas med stöd av socialtjänstlagen, SoL.

I en tillfällig vårdnadshavares uppdrag ingår inte heller att företräda ett barn som har utsatts för brott under en förundersökning och efterföljande brottmålsrättegång. Om en tillfällig vårdnadshavare utses kan det bli aktuellt att entlediga den särskilda företrädaren för barnet. Det får i ett sådant fall övervägas om ett målsägandebiträde för barnet ska förordnas. Ett målsägandebiträde förordnas av allmän domstol. Den tillfälliga vårdnadshavaren kan utses till målsägandebiträde om det bedöms vara lämpligt.

En tillfällig vårdnadshavare är också förmyndare för den underårige (10 kap. 3 § FB). En annan förmyndare kan utses om det finns särskilda skäl. Att en tillfällig vårdnadshavare är förmyndare medför att vårdnadshavaren står under överförmyndarens tillsyn i förmynderskapsdelen (12 kap. 9 § FB). Överförmyndarens tillsyn avser förmynderskapet och den tillfälliga vårdnadshavaren är redovisningsskyldig gentemot överförmyndaren i denna del (16 kap. 1 § FB). För att arvudet ska kunna bedömas och betalas ut behöver även den del av uppdraget som avser vårdnad redovisas till överförmyndaren, se vidare nedan under *Skäligt arvode och ersättning*.

När uppdraget som tillfällig vårdnadshavare upphör

En tillfällig vårdnadshavare är tänkt att vara en tillfällig lösning. När en tillfällig vårdnadshavare har utsetts ska socialnämnden fortsätta att verka för en varaktig lösning av vårdnadsfrågan (6 kap. 10 e § FB). De hinder som fanns för en omedelbar lösning i vårdnadsfrågan behöver således tas om hand. I de flesta fall innebär det att hitta en eller två personer som barnet kan och rimligen bör acceptera som vårdnadshavare och som är lämpliga för uppdraget. När förutsättningar för detta finns ska socialnämnden föra talan om att vårdnaden flyttas från den tillfälliga vårdnadshavaren till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare (6 kap. 10 e § andra stycket FB).

Om någon av barnets föräldrar i ett senare skede visar sig vara lämpade att återfå vårdnaden, exempelvis genom att den skadade vårdnadshavaren återhämtar sig från

sina skador och kan utöva vårdnaden eller att den förälder som gripits för brottet visar sig vara oskyldig och i övrigt lämplig som vårdnadshavare, ska socialnämnden vidta åtgärder för att föräldern ska kunna återfå vårdnaden, till exempel genom att bistå med nödvändiga utredningar. Talan förs därefter med stöd av 6 kap. 10 § FB.

En tillfällig vårdnadshavare har, på samma sätt som en särskilt förordnad vårdnadshavare, rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Om den tillfälliga vårdnadshavaren gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare ska personen också entledigas, på ansökan av socialnämnden.

När barnet fyller 18 år upphör den tillfälliga vårdnadshavarens uppdrag (6 kap. 2 § FB).

Skäligt arvode och ersättning

En tillfällig vårdnadshavare har rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets utförande (6 kap. 10 f § FB). Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren.

Vad som utgör ett skäligt arvode får bestämmas från fall till fall med beaktande av bland annat uppdragets komplexitet och den tillfälliga vårdnadshavarens erfarenhet och kunskaper. Det är SKR:s uppfattning att uppdraget som tillfällig vårdnadshavare inte sällan uppvisar likheter med uppdraget som god man för ensamkommande barn. Båda dessa uppdrag ingriper att ansvara för såväl vårnads- som förmyndarskapsfrågor för barn som befinner sig i utsatta situationer och ofta är i stort behov av stöd och hjälp från samhället. Båda uppdragen torde kräva återkommande kontakter med såväl kommunala som statliga myndigheter och i vissa fall domstolar. Vid bedömningen av riktlinjer för arvode till tillfälliga vårdnadshavare kan det därför, enligt SKR:s uppfattning, finnas skäl att hämta vägledning från motsvarande riktlinjer avseende arvode till gode män för ensamkommande barn.

Regeringen anför i propositionen att den timkostnadsnorm som tillämpas vid ersättning enligt rättshjälpslagen kan tjäna som riktmärke, men att skäligt arvode även kan bestämmas på annat sätt, till exempel genom användning av olika schablonbelopp.

Bestämmelsen om skäligt arvode i 6 kap. 10 f § FB gäller uppdraget som tillfällig vårdnadshavare. Om samma person även är utsedd till målsägandebiträde ersätts det sistnämnda uppdraget enligt andra bestämmelser. På samma sätt gäller andra ersättningsregler om den tillfälliga vårdnadshavaren har ett uppdrag som familjehem. Endast arbete och uppgifter kopplade till uppdraget som tillfällig vårdnadshavare bör ersättas.

Se vidare i frågor om arvode i SKR:s cirkulär 18:7, *Arvoden och ersättningar till förmyndare, gode män och förvaltare*.

Domstolens beslutsunderlag

Skyldighet att lämna uppgifter även vid upplysningar och snabbupplysningar

Enligt 6 kap. 20 b § FB är en socialnämnd, trots sekretess enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen, OSL, skyldig att på begäran lämna uppgifter som kan ha betydelse för bedömningen av en fråga om vårdnad, boende eller umgänge till en annan socialnämnd som ska

- pröva frågan om att godkänna ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge (6 kap. 17 a § FB),
- lämna upplysningar eller så kallade snabbupplysningar till domstolen (6 kap. 19-20 §§ FB) eller
- utföra en utredning i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge (6 kap. 19 § FB).

Samma sak gäller när uppgifterna begärs av den som nämnden utsett att utföra en utredning om vårdnad, boende eller umgänge. Uppgifter kan i ovannämnda fall lämnas utan hinder av sekretess enligt 26 kap. 1 § OSL. Den så kallade familjerådgivningssekretessen enligt 26 kap. 3 § OSL bryts dock inte.

Fyra månaders tidsgräns för att slutföra en utredning

Domstolen ska, enligt 6 kap. 19 § tredje stycket FB, bestämma en viss tid inom vilken en utredning om vårdnad, boende eller umgänge ska vara slutförd. Tiden får sättas till maximalt fyra månader men domstolen får förlänga tiden om det finns särskilda skäl. En tidsgräns på fyra månader överensstämmer med den tidsgräns som gäller för barnvårdsutredningar enligt socialtjänstlagen (se 11 kap. 2 § andra stycket SoL).

För att ge socialnämnden förutsättningar att genomföra utredningen på den av domstolen anvisade tiden kan domstolen ge riktlinjer för vilken utredning som behövs och hur resultatet av utredningen ska redovisas för domstolen. Det finns inte något hinder för att socialnämnden tar kontakt med den domstol som lämnat ett uppdrag för att diskutera omfattningen och inriktningen på arbetet. Lokal och regional samverkan samt erfarenhetsutbyte mellan domstol och kommun samt kommuner emellan lyfts fram i propositionen som möjliga åtgärder för att bidra till ökade förutsättningar att slutföra utredningar inom kortare tid.

Med särskilda skäl avses, enligt propositionen, att det i det enskilda fallet finns skäl av tillräcklig styrka som motiverar en längre utredningstid, trots att domstolsprocessen därigenom förlängs. Det kan vara fråga om komplicerade tvister med mer än en socialnämnd inblandad eller att det parallellt med vårdnadsutredningen pågår en

barnavårdsutredning. En allmänt hög arbetsbelastning under en längre tid utgör normalt inte särskilda skäl.

Barn och föräldrar med skyddade personuppgifter

Särskilda regler om behörig kommun

Huvudregeln enligt 6 kap. 17 a § andra stycket FB är att socialnämnden i barnets folkbokföringskommun är behörig att godkänna avtal om vårdnad, boende eller umgänge. Enligt bestämmelsens tredje stycke får även socialnämnden i en kommun där någon av föräldrarna är folkbokförd pröva om ett avtal om vårdnad, boende eller umgänge ska godkännas, om det kan antas att sekretess gäller för de uppgifter som behövs för att avgöra var barnet är folkbokfört. Om det kan antas att båda föräldrarnas uppgifter omfattas av sekretess, får ett avtal godkännas av den kommun som föräldrarna väljer. Bestämmelsen ger således behörighet för fler kommuner att pröva om ett avtal ska godkännas, men hindrar inte föräldrarna från att vända sig till den kommun där barnet är folkbokfört.

Bedömningen av om det kan antas att sekretess gäller för uppgifterna får utgå ifrån vilka uppgifter en enskild person har möjlighet att få del av, inte vilka uppgifter som socialnämnden eller en annan myndighet kan få fram. En sekretessbelagd uppgift är en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall (3 kap. 1 § OSL). Anledningen till att uppgiften omfattas av sekretess eller vilken form av sekretess som råder har ingen betydelse. Begreppet ”kan antas” tyder på att kraven för att visa att sekretess gäller för en uppgift inte får ställas alltför högt. En förälder kan exempelvis ge in handlingar som visar att barnet eller en förälder beviljats någon form av skyddade personuppgifter.

Särskilda forumregler

Det finns särskilda forumregler för barn och föräldrar med skyddade personuppgifter, som möjliggör rättegång på annan ort än barnets hemvistort. Forumreglerna möjliggör att mål om vårdnad, boende och umgänge samt verkställighetsärenden och underhållsmål, där det förekommer skyddade personuppgifter, kan prövas av domstolen på den ort där någon av parterna har sin hemvist eller av Stockholms tingsrätt (6 kap. 17 §, 21 kap. 1 a § och 7 kap. 12 § FB). Detsamma gäller i samband med ett äktenskapsmål, eftersom frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan tas upp i samband med sådana mål (14 kap. 3 § äktenskapsbalken).

Övriga ändringar

Bedömning av ensam eller gemensam vårdnad

Av 6 kap. 5 § andra stycket FB följer att rätten, vid bedömningen av om vårdnaden ska vara gemensam eller om en av föräldrarna ska ha ensam vårdnad, ska fästa

avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och ta ett gemensamt ansvar i frågor som rör barnet. Bestämmelsen syftar till att stärka barnrättsperspektivet och innebär ett större fokus på konsekvenserna för barnet. Domstolen ska även kunna besluta om gemensam vårdnad, trots att båda föräldrarna motsätter sig det, om det bedöms vara för barnets bästa. Utrymmet för att besluta om gemensam vårdnad i sådana fall bedöms dock, enligt regeringen, i praktiken som litet.

Medling

Rätten får, enligt 6 kap. 18 a § FB, uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning i frågor om vårdnad, boende och umgänge. I samma bestämmelse förtydligas att medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet samt vara lämplig för uppdraget. I propositionen anförs att medlare ska ha god kunskap om barn och familjerättslig lagstiftning. Medlaren bör även ha kunskap i att tala med barn samt om hur våld och övergrepp inom familjen påverkar familjemedlemmarna. Vidare är sekretessen i medlingsförfarandet stärkt (36 kap. 3 a § OSL) och ett frågeförbud råder för medlare (36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken).

Frågor som rör detta cirkulär besvaras av Mia Hemmestad. Frågor som rör överförmyndarens verksamhet besvaras av Kalle Larsson. De nås via SKR:s kontaktcenter, info@skr.se eller 08-452 70 00.

Sveriges Kommuner och Regioner
Avdelningen för juridik

Germund Persson

Mia Hemmestad

Bilaga:
SFS 2021:528